

Předmluva

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných založila 27. dubna 1978 skupina signatářů Charty 77, kteří se rozhodli, že budou sledovat případy policejní a justiční svévole. Zaměřili se na kauzy osob trestně stíhaných či vězňených za projevy svého přesvědčení. Postiženým pomáhali se zajišťováním právního zastoupení, zprostředkováním finanční a jiné pomoci. Při dodržení všech právních formalit se také obraceli na československé úřady a žádali je o nápravu. Zprávy o sledovaných případech předávali rovněž do zahraničí, odkud se prostřednictvím rozhlasových stanic Svobodná Evropa, Hlas Ameriky či BBC dostávaly zpět do Československa.

Informace o jednotlivých kauzách zpracovávali členové VONS do sdělení, která obsahovala popis případu a životopisné údaje stíhaných. Někdy přinášela i zprávy o jejich zdravotním stavu a o projevech solidarity s nimi. Pravidelně vydávali také souhrnná sdělení, kde byl zveřejněn přehled všech sledovaných případů. Výbor od svého založení v dubnu 1978 až do konce roku 1989 publikoval celkem 1 125 sdělení, která se rozsahem pohybovala od několika řádků až po několik stran.

Členové VONS patřili mezi nejaktivnější signatáře Charty 77. Pro svou činnost se záhy stali předmětem intenzivního zájmu represivního aparátu. Státní bezpečnost na konci května 1979 podnikla proti výboru rozsáhlý zásah, většinu členů zadržela a provedla u nich domovní prohlídky. O pět měsíců později, v říjnu 1979, bylo pět z nich – Otta Bednářová, Václav Benda, Jiří Dienstbier, Václav Havel a Petr Uhl – odsouzeno k několikaletým nepodmíněným trestům odnětí svobody. Na jejich místa ovšem nastoupili noví členové a výbor pokračoval ve své činnosti. V druhé polovině osmdesátých let se počet případů, kterými se členové VONS zabývali, podstatně zvýšil. Většina kauz byla spojena se silnými projevy nesouhlasu s politikou komunistické strany. Často souvisela s účastí občanů na protirežimních demonstracích, na jejichž svolávání se VONS přímo podílel.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných působil také po listopadu 1989. Jeho členové se například věnovali novelizaci trestního řádu, uklidňování bouřlivých situací ve věznicích a přípravě generální amnestie i rehabilitačních zákonů. Počátkem devadesátých let se snažili o očistění justice, avšak s minimálním úspěchem. Působení VONS postupně stále více limitovalo

časové zaneprázdnění většiny jeho členů. Řada z nich začala pracovat ve státní správě a dostávala se tak do střetu zájmů. Někteří se proto rozhodli své členství ve výboru dočasně pozastavit. V nových podmínkách se rovněž naplno projevila jejich rozdílná politická přesvědčení a odlišné představy o dalším působení VONS. V důsledku sporů tehdy dokonce někteří z výboru vystoupili.

Všechny tyto okolnosti nakonec vedly k utlumení činnosti VONS. Na poslední schůzi, která se konala 3. července 1996, bylo přijato usnesení, že výbor přeruší na neurčitou dobu svoji činnost. Formálně sice k oficiálnímu rozpuštění nikdy nedošlo, ale VONS se od tohoto okamžiku stal již historií. Nic na tomto konstatování nezměnilo ani společenské setkání jeho bývalých členů, které se uskutečnilo 27. dubna 1998 v Praze u příležitosti dvacátého výročí jeho založení.

Od počátku roku 2007 se dějinám Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných věnují dva badatelské projekty, v jejichž rámci mají být publikovány základní prameny a studie k tomuto tématu.¹ Jako jejich hlavní řešitelé se rovněž snažíme oslovovat pamětníky a získat jejich autentická svědectví o historických událostech, která jsou pro nás významným zdrojem informací. Připravili jsme proto schůzku členů VONS, kterou jsme koncipovali nejen jako běžné vzpomínkové setkání, ale také jako prostor pro společnou diskusi. Dalším důležitým motivem pro její svolání bylo postupné otevírání archivů umožňující využití důležitých dokumentů, zejména z činnosti Státní bezpečnosti. K dispozici jsou nyní již takřka všechny typy písemných pramenů, které však často nejsou konfrontovány se svědectvím pamětníků.

Velkou inspirací pro uspořádání diskuse s členy VONS byla také zkušenost z Polska, kde před časem uspořádali podobné setkání s několika desítkami aktivistů opozičního hnutí z druhé poloviny sedmdesátých let. Forma polského výzkumu ovšem byla poněkud odlišná, historici se s pamětníky sešli ve velkém konferenčním sále a rozhovory se vedly v rámci klasických panelů.² Diskuse se členy VONS probíhala naopak jako svého druhu bytový seminář bez přítomnosti veřejnosti. Neměla podobu dlouhých monologů, každý účastník se mohl zapojit do debaty a přednést své názory, případně poopravit či doplnit předchozí výroky. Setkání se uskutečnilo 19. října 2007 v bytě Kamily Bendové na Karlově náměstí v Praze. Celkem šestadvacet účastníků³ diskutovalo s historiky na symbolickém místě, neboť právě zde členové VONS v dubnu 1978 přijali své základní prohlášení.

Diskuse byla rozdělena do čtyř tématických celků, které byly střídavě moderovány Petrem Blažkem a Jaroslavem Pažoutem. První byl věnován okolnostem vzniku VONS a jeho působení do zásahu proti jeho členům v květnu 1979. Druhý pak praktickému působení výboru a organizaci jeho práce. Třetí blok se zaměřil na represí proti členům výboru, zejména ze strany Státní bezpečnosti. Závěrečná část byla zaměřena na působení VONS po roce 1989. Na počátku každého bloku moderátor téma představil a připomněl základní faktografické údaje. Protože na každou etapu připadla vždy jen necelá jedna hodina, nemohly být samozřejmě zodpovězeny všechny připravené

otázky. Směřování diskuse se navíc částečně vyvíjelo podle ohlasu a zájmu zúčastněných. Nejvýrazněji se to projevilo ve třetím bloku, kdy se debata soustředila na působení dvou členů výboru, kteří byli současně spolupracovníky Státní bezpečnosti, ačkoliv byl původně zvolený tématický okruh koncipován obecněji.

I přes uvedená omezení diskuse přinesla ucelený obraz o působení této významné nezávislé iniciativy a v některých případech doposud pro širší veřejnost neznámá fakta. Umožnila také jejím účastníkům zhodnotit činnost výboru v různých etapách jeho existence a v některých případech zazněla až bouřlivá výměna názorů. Písemný záznam v neposlední řadě přináší také podrobnosti o tom, jakým způsobem v minulosti probíhala praktická činnost výboru, který byl podobně jako Charta 77 názorově značně pluralitním prostředím. Je samozřejmé, že nové údaje o činnosti VONS bude nutné získat na základě dalšího archivního studia a individuálními rozhovory s jeho členy.

Tato kniha přináší přepis podstatné části zvukového záznamu diskuse. Vypuštěny byly především vstupní informace organizačního charakteru a několik často až nesrozumitelných pasáží, kde mluvilo více osob najednou. V některých případech byly příspěvky kráceny, protože se v nich opakovaly již jednou zmíněné informace. Výjimečně byly některé pasáže přesunuty, pokud se diskutující vraceli k již uzavřeným tématům. Písemný přepis byl upraven do spisovné češtiny a zredigovaný text byl zaslán účastníkům diskuse ke korektuře, kterou někteří využili především ke stylistickým úpravám.

Diskusi doslovně přepsali Jana Pažoutová, Jaroslav Pažout a Radek Schovánek. Přepis byl následně upraven Petrem Blažkem a Jaroslavem Pažoutem, kteří ho také opatřili poznámkovým aparátem. Publikace je doplněna fotografiemi ze setkání, jejichž autorem je Vladimír Bosák. V příloze jsou publikovány faksimile dobových dokumentů a fotografie z Archivu bezpečnostních složek a Libri prohibiti. Součástí publikace je také samostatné CD s elektronickou verzí všech čísel samizdatového časopisu *Informace o Chartě 77*, na jehož stránkách byla publikována takřka všechna sdělení VONS.⁴

Děkujeme všem, kteří se podíleli na přípravě diskusního setkání a této publikace. Naše vděčnost patří zejména paní Kamile Bendové, která poskytla pro setkání prostory svého bytu a výraznou měrou se přičinila o jeho organizaci. V neposlední řadě děkujeme všem účastníkům za jejich ochotu podílet se na tomto projektu.

Petr Blažek – Jaroslav Pažout